

УДК [811.161.2+811.111+811.112.2]:164.2

KINASHCHUK Anastasiia – аспірантка кафедри романо-германської філології, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Степана Бандери, 12, Рівне, 35342, Україна (nastia.kinash@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5675-240X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.46.5>

Бібліографічний опис статті: Кінашук, А. (2021). Актанти тематичної групи предикатів на позначення зумовленого ірраціонального стану (на матеріалі української, англійської та німецької мов). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія», 46, 41–46.* doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.46.5>

АКТАНТИ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ ПРЕДИКАТИВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЗУМОВЛЕНОГО ІРРАЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ)

Анотація. У дослідженні представлено предикатно-актантні моделі як один із засобів презентації семантичної структури лексики в контексті функціонального синтаксису. Визначено, зокрема, тематичну групу предикатів на позначення зумовленого ірраціонального стану в українській, англійській та німецькій мовах. Описано центральні елементи ядерної семантичної структури. Уточнено поняття предиката й актанта з позиції функціонального синтаксису. Проаналізовано семантичну роль учасника ірраціональної ситуації, представленого як актант Експерієнцер. Схарактеризовано в зіставному аспекті актант Експерієнцер для досліджуваної тематичної групи предикатів в українській, англійській та німецькій мовах відповідно до його синтаксичного вираження, комунікативного рангу й таксономічного класу в семантичній структурі ірраціональної лексики досліджуваних мов. З'ясовано, що приклади виокремленої семантичної ролі учасника наявні в кожній з обраних мов. Актант Експерієнцер відрізняється своїм синтаксичним вираженням (належністю до різних частин мови або поєднанням різних частин мови в одному словосполученні чи різними видами синтаксичного зв'язку) і таксономічним класом в українській, англійській та німецькій мовах. У ході дослідження виявлено, що комунікативний ранг проаналізованого актанта в зіставляваних мовах збігається. Установлено та проаналізовано особливості реалізації предикатно-актантних відношень для тематичної групи предикатів на позначення зумовленого ірраціонального стану в межах ірраціональної ситуації у зіставляваних мовах. Визначено перспективи подальших досліджень семантичних структур ірраціональної лексики на предмет вивчення специфікаторів названої тематичної групи ірраціональних предикатів в українській, англійській та німецькій мовах.

Ключові слова: предикатно-актантне моделювання, функціональний синтаксис, семантична роль, синтаксична роль, синтаксичне вираження, комунікативний ранг, таксономічний клас.

KINASHCHUK Anastasiia – Postgraduate Student at the Department of Romance and Germanic Philology, Rivne State University for the Humanities, 12, Stepan Bandera str., Rivne, 35342, Ukraine (nastia.kinash@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5675-240X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.46.5>

To cite this article: Kinashchuk, A. (2021). Aktanty tematychnoi hrupy predykativ na poznachennia zumovlenoho irratsionalnoho stanu (na materialii ukrainskoi, anhliiskoi ta nimetskoii mov) [Actants of the thematic group of predicates to define caused irrational state (basing on the Ukrainian, English and

German languages)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya "Filolohiia" – Problems of Humanities. "Philology" Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 46, 41–46. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.46.5> [in Ukrainian].*

ACTANTS OF THE THEMATIC GROUP OF PREDICATES TO DEFINE CAUSED IRRATIONAL STATE (BASING ON THE UKRAINIAN, ENGLISH AND GERMAN LANGUAGES)

Summary. *The research deals with predicate-actant model that is interpreted as one of the means to present semantic structure of lexical units in the aspect of functional syntax. The study researches the thematic group of predicates to define caused irrational state in the Ukrainian, English and German languages. It has been described central elements of the core semantic structure. The research specifies the notion of predicate and actant in the aspect of functional syntax. The paper analyzes semantic role of the participant of irrational situation. The author singles out a participant Experiencer. The study characterizes the actant Experiencer according to the given examples in the Ukrainian, English and German languages for researched thematic group of predicates in a comparative aspect. It has been analyzed the actant Experiencer according to its syntactical expression, communicative rank and taxonomic class in semantic structure of irrational vocabulary in the Ukrainian, English and German languages in the comparative aspect. The author presents examples of researched semantic role in each of chosen languages. The actant Experiencer differs with its syntactical expression (belonging to different parts of speech or combining different parts of speech in one word combination or different kinds of syntactical link in a sentence) and taxonomic class in the Ukrainian, English and German languages. The research presents the fact that communicative rank of analyzed actant is the same in compared languages. It is stated and analyzed specific characteristics of the implementation of predicate-actant relations for thematic group of predicates to define caused irrational state within the irrational situation in the compared languages. The paper defines following research of semantic structures of irrational vocabulary to analyze specifiers of the mentioned thematic group of irrational predicates in the Ukrainian, English and German languages.*

Key words: *predicate-actant modeling, functional syntax, semantic role, syntactical role, syntactical expression, communicative rank, taxonomic class.*

Постановка проблеми. Поряд із когнітивною лінгвістикою функціональний синтаксис сьогодні презентований як актуальний напрям мовознавства, у руслі якого усе більше науковців здійснює свої розвідки на предмет дослідження семантики лексичних одиниць як всередині однієї мови (Ю. Апресян, А. Залізник та ін.), так і в зіставному аспекті (О. Деменчук, О. Артемова та ін.). Зіставлення споріднених та неспоріднених мов передбачає визначення збігів та розбіжностей у когнітивному сприйнятті світу через моделювання формальних структур. Актуальність розвідки полягає в антропоцентричній спрямованості вивчення споріднених і неспоріднених мов у сучасному мовознавстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До питання предикатно-актантних моделей у своїх розвідках зверталися С. Сай (маркування актантів двомісних предикатів), Н. Сердобольська (семантика конструкцій із

сентенціальними актантами), А. Плотнікова (предикати з включеною актантною рамкою в аспекті лексико-семантичного і денотативного простору), Є. Смірнова (функціонування предикатів з інкорпорованими актантами) та інші вчені. Лінгвісти здійснювали свої дослідження у руслі функціонального синтаксису й у зіставному аспекті, а саме: на предмет вивчення семантики й позиції актантів у синтаксичних конструкціях з перехідним предикатом на матеріалі іспанської, російської та англійської мов (А. Гуров); визначення суб'єктно-об'єктних відношень у російській мові на тлі англійської та угорської мов (В. Копров); вивчення оцінних предикатів як маркерів ієрархічної значущості актантів семантико-синтаксичних структур висловлень російської та англійської мов (Н. Білан) та ін. Здобутки науковців цього напрямку засвідчують актуальність розвідок з функціонального синтаксису не лише на предмет дослідження пре-

дикатно-актантних моделей усередині однієї мови, а й у зіставному аспекті.

У розвідці представлено зіставний аналіз актантів предикатів на позначення ірраціонального зумовленого стану в українській, англійській та німецькій мовах. Об'єктом дослідження слугують предикати названої тематичної групи в зіставлюваних мовах, пор.: укр. *ошаліти, отуманітися, збожеволіти, чманіти, одуріти*; англ. *crack up, go mad, lose mind*, нім. *verrücken, spinnen, verrückt spielen*.

Мета розвідки – схарактеризувати актанти тематичної групи предикатів на позначення зумовленого ірраціонального стану в українській, англійській та німецькій мовах.

Поставлена мета вимагає розв'язання таких конкретних завдань:

- уточнити поняття предиката та актантів з позицій функціонального синтаксису;
- схарактеризувати актанти досліджуваної тематичної групи предикатів у зіставному аспекті;
- описати особливості предикатно-актантних відношень ірраціональних предикатів у досліджуваних мовах;
- визначити перспективи подальших досліджень ірраціональної лексики.

Предметом дослідження є предикатно-актантні відношення тематичної групи предикатів на позначення зумовленого ірраціонального стану в українській, англійській та німецькій мовах. Об'єктом дослідження послуговували дібрані методом суцільної вибірки 18 дієслів (8 дієслів з української мови, 5 – з англійської мови, 5 – з німецької мови), що належать до семантичного класу ірраціональної лексики.

Основними в дослідженні обрано описовий, зіставний методи та метод моделювання. Описовий метод уможливило систематизацію й узагальнення зібраної інформації та фактичного матеріалу. За допомогою зіставного методу проаналізовано специфіку представлення предикатно-актантних відношень в українській, англійській та німецькій мовах. Для формування предикатно-актантних моделей застосовано метод моделювання. Сукупність вказаних методів забезпечує достовірність висновків та об'єктивність отриманих результатів.

Виклад матеріалу. А. Мустайокі стверджує, що опис моделі функціонального синтаксису ґрунтується на семантичних структурах, у яких презентовано стан справ у довір'ї та коментарі того, хто говорить про цей стан справ (Мустайокі, 2006, с. 412). Ядро семантичної структури є її центральним елементом, складниками якого є предикат й актант. Під предикатом у розвідці розуміємо логічний компонент висловлення, що наділений істинним значенням та визначає відношення суб'єкта з іншими складниками семантичної структури. Разом із аналізом предикатів здійснюємо також й аналіз актантів. Актант у дослідженні тлумачимо як учасника ситуації, що заповнює валентність предиката за певною семантичною роллю та вступає у відповідні до цієї ролі відношення з предикатом. Основним учасником ірраціональної ситуації досліджуваної тематичної групи є актант Експерієнцер. Учасник Експерієнцер представлений як такий, що сприймає інформацію та у певний спосіб опрацьовує її, пор.: укр. *Увесь театр збожеволів* (КУМ); англ. *Whatever happened she mustn't crack up. She couldn't afford to lose this job* (BNC); нім. *Nun spinnen sie vollends, die Weißen!* (DWDS).

В українській мові в ситуації «зумовлений ірраціональний стан» актант Експерієнцер займає позицію підмета: укр. *Автомілот неначе збожеволів, а потім зовсім завмер* (КУМ). Морфологічно Експерієнцер цієї групи предикатів може бути виражений:

– іменником: укр. *А це настільки скерувало Дмитрикові думки на інші рейки, аж він не спромігся зауважити, що н'є, а Сава і далі провадив своєї, і від його говоріння Дмитрик чманів?* (КУМ);

– займенником: укр. *Особливо зараз, коли вони чманіють від передчуття сенсацій, шукаючи таємниче Ранчо Доута* (КУМ);

– особовою формою дієслова: укр. *В давнину, я читав, як через оце так зване кохання стрілилися, вішалися, топилися, гамселили одне одного, різалися, випікали кислотою очі, пробивали черепи, отруювали себе міцними напоями, ковтали дим, божжеволіли, дуріли, чманіли і замр'ювались* (КУМ);

За комунікативним рангом учасник Експерієнцер представлений як Суб'єкт. Експері-

енцера цієї групи предикатів характеризуємо за такими таксономічними класами:

– ЛЮДИНА: укр. *Розлютований невдалими походами під Чигирин, Магомет Четвертий ошаленів від такого нечуваного нахабства якихось волоцюг, голодранців, що посміли насміятися з намісника бога на землі* (КУМ);

– ЧАСТИНА ТІЛА: укр. *Серце Андрієве зовсім одуріло* (КУМ);

– ТВАРИНА: укр. *У шаблевому бою напруга така, що ці хвилини не витримують навіть коні – вони чманіють і починають зашпортуватися* (КУМ);

– КОЛЕКТИВ: укр. *І натовп вкінець ошаленів* (КУМ);

– АРТЕФАКТ: укр. *Компасаи наче збожеволіли* (КУМ);

– ТРАНСПОРТНИЙ ЗАСІБ: укр. *Автомілот неначе збожеволів, а потім зовсім завмер* (КУМ).

В англійській мові у ситуації «зумовлений ірраціональний стан» актант Експерієнцер займає також позицію підмета: англ. *I take, only occasionally I go mad and let ripe and have quite a few, other times* (BNC). Синтаксично такий учасник ситуації може бути виражений:

– іменником: англ. *“The locals’ll go crazy”, – I could feel him shaking his head* (BNC);

– займенником: англ. *Well, you’d go mad if you tried wouldn’t ya?* [BNC]; *I’ll go mad if I’ve to lie on that bed any more today* (BNC).

За комунікативним рангом Експерієнцер представлений як Суб’єкт. Актант Експерієнцер характеризуємо за такими таксономічними класами:

– ЛЮДИНА: англ. *In the bad old days you could go crazy trying to match a driver’s configuration to the switch settings on a LAN card* (BNC);

– ТВАРИНА: англ. *Nathan, anxious for a closer look, goes over and the animals go mad* (BNC);

– АРТЕФАКТ: англ. *Bells go mad, living so near to heaven* (BNC);

– ПРИРОДНА СИЛА: англ. *The place would go crazy* (BNC);

– УСТАНОВА: англ. *Companies go crazy over cash-flow. They screw their suppliers, screw*

their people and eventually screw themselves (BNC).

У німецькій мові в ситуації «зумовлений ірраціональний стан» актант Експерієнцер займає позицію підмета: нім. *Er schnappt langsam über* (DUDEN). Морфологічно такий учасник ситуації може бути виражений:

– іменником: нім. *Der Chef spielt heute wieder verrückt* (DWDS);

– займенником: нім. *Vor dem Examen hat sie plötzlich durchgedreht* (DWDS).

За комунікативним рангом Експерієнцер представлений як Суб’єкт. Актант Експерієнцер характеризуємо за такими таксономічними класами:

– ЛЮДИНА: нім. *Hawa dagegen gab zu bedenken, man dürfe nicht vergessen, daß Greise gern durchdrehen, wenn so kurz vor dem Tod die Wundmale ihres schlimmsten Lebenstraumas wieder aufbrechen* (DWDS);

– АРТЕФАКТ: нім. *Dafür sollten Sie die Nase haben, wo’s kleckert und knattert, summt und brummt und kohlt oder die Technik verrückt spielt, und immer gleich zur Stelle sein* (DWDS);

– УСТАНОВА: нім. *Müssen Finanzmärkte so verrückt spielen, daß Anteilscheine an Unternehmen heute um fünfzehn Prozent billiger oder teurer sind als gestern?* (DWDS).

Висновки. У дослідженні уточнено поняття предиката (компонент, що визначає відношення між суб’єктом і іншими складниками семантичної структури) та актанта (учасник, що заповнює валентність предиката за певною семантичною роллю). В українській, англійській та німецькій мовах предикатно-актантна модель тематичної групи предикатів на позначення ситуації «зумовлений ірраціональний стан» презентує учасника Експерієнцер. Предикатно-актантні відношення досліджуваної тематичної групи засвідчують явище ірраціональності як таке, що зумовлює ірраціональний стан учасника Експерієнцер.

Перспективи подальших розвідок на предмет дослідження ірраціональної лексики вбачаємо у зіставному вивченні специфікаторів для досліджуваної тематичної групи предикатів в українській, англійській та німецькій мовах.

ЛІТЕРАТУРА

- Апресян Ю.Д.** Фундаментальная классификация предикатов и системная лексикография. URL: https://iling.spb.ru/typo/materials/gc03pdf/apresjan_spb2003.pdf.
- Артемова О.А.** Позиционные предикаты в английском и русском языках: сравнительно-сопоставительный аспект. URL: <https://www.alba-translating.ru/ru/ru/articles/2015/artemova-o-a.html>.
- Билан Н.И.** Оценочные предикаты как маркеры иерархической значимости актантов семантико-синтаксических структур высказываний русского и английского языков. URL: http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/1177/1/Bilan-ozen_pred%20.pdf.
- Гуров А.Н.** Функциональная семантика и позиции актантов в синтаксических конструкциях с переходным глаголом: на материале испанского, русского и английского языков. URL: <https://www.dissercat.com/content/funktionalnaya-semantika-i-pozitsii-aktantov-v-sintaksicheskikh-konstruktsiyakh-s-perekhodn>.
- Деменчук О.В.** Динамічні моделі перцептивної лексики (на матеріалі української, польської та англійської мов). *Філологічні студії*. 2014. Випуск 11. С. 39–46.
- Зализняк А.А.** Исследования по семантике предикатов внутреннего состояния. Мюнхен : Verlag Otto, 1992. 203 с.
- Копров В.Ю.** Семантико-функциональный синтаксис : субъектно-объектные отношения в русском языке на фоне английского и венгерского языков. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/42936084.pdf>.
- КУМ – Корпус української мови. URL: <http://www.mova.info/corpus.aspx>.
- Мустайоки А.** Теория функционального синтаксиса. Москва : Языки славянской культуры. 2006. 512 с.
- Плотникова А.М.** Русские глаголы с включенной актантной рамкой: лексико-семантическое пространство и денотативное пространство URL: <http://www.dslib.net/russkij-jazyk/russkie-glagoly-s-vkljuchenoj-aktantnoj-ramkoj-leksiko-semanticheskoe-i.html>.
- Сай С.С.** Маркирование актантов двухместных предикатов: предварительные итоги типологического исследования. URL: <https://iling.spb.ru/books/predicates/conclusion.pdf>.
- Сердобольская Н.В., Мотлохов А.В.** Семантика конструкций с сентенциальными актантами в адыгейском языке. URL: https://iling-ran.ru/serdobolskaya/Serdobolskaja_Motlohov_Adyghe_Compl.pdf.
- Смирнова Є.А.** Функционирование глаголов с инкорпорированными актантами (на материале английского языка) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Пермь, 2013. 20 с.
- DWDS – Digitales Wörterbuch der Deutschen Sprache. URL: <https://www.dwds.de/>.
- DUDEN – Die deutsche Rechtschreibung. URL: <https://www.duden.de/>.
- BNC – The British National Corpus. URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/>.

REFERENCES

- Apresjan, Ju.D.** *Fundamental'naja klassifikacija predikatov i sistemnaja leksikografija [Fundamental classification of predicates and system lexicography]*. Retrieved from https://iling.spb.ru/typo/materials/gc03pdf/apresjan_spb2003.pdf [in Russian].
- Artemova, O.A.** *Pozicionnyye predikaty v anglijskom i ruskom jazykah: sravnitel'no-sopostavitel'nyj aspekt [Positional predicates in the English and Russian languages: comparative aspect]*. Retrieved from <https://www.alba-translating.ru/ru/ru/articles/2015/artemova-o-a.html> [in Russian].
- Bilan, N.I.** *Ocenochnye predikaty kak markery ierarhicheskoj znachimosti aktantov semantiko-sintaksicheskikh struktur vyskazyvanij russkogo i anglijskogo jazykov [Evaluative predicates as indicators of actants hierarchy significance of of semantic and syntactical structures for utterances in the Russian and English languages]*. Retrieved from http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/1177/1/Bilan-ozen_pred%20.pdf [in Russian].
- Gurov, A.N.** *Funktional'naja semantika i pozicii aktantov v sintaksicheskikh konstrukcijah s perehodnym glagolom: na materiale ispanskogo, russkogo i anglijskogo jazykov [Functional semantics and positions of actants in syntactical constructions with transitive verb: basing on the materials of the Spanish, Russian and English languages]*. Retrieved from <https://www.dissercat.com/content/funktionalnaya-semantika-i-pozitsii-aktantov-v-sintaksicheskikh-konstruktsiyakh-s-perekhodn> [in Russian].
- Demenchuk, O.V.** (2014). *Dynamichni modeli pertseptyvnoi leksyky (na materiali ukraïnskoi, polskoi ta anhliiskoi mov) [Dynamic models of perceptive vocabulary (basing on the material of the Ukrainian, Polish and English languages)]*. *Filolohichni studii [Philological Studies]* (Issue 11), (pp. 39–46) [in Ukrainian].

- Zaliznjak, A.A.** (1992). *Issledovanija po semantike predikatov vnutrennego sostojanija* [Research on the semantics of predicates of inner state]. Mjunhen: Verlag Otto [in Russian].
- Koprov, V.Ju.** *Semantiko-funktional'nyj sintaksis: subektno-obektnye odnoshenija v russkom jazyke na fone anglijskogo i vengerskogo jazykov* [Semantic and functional syntaxs: subject-object relations in the Russian language comparing with the English and Hungarian language]. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/42936084.pdf> [in Russian].
- KUM – Korpus ukrainskoi movy [The Ukrainian Language Corpus]. Retrieved from <http://www.mova.info/corpus.aspx> [in Ukrainian].
- Mustajoki, A.** (2006). *Teorija funkcional'nogo sintaksisa* [The theory of functional syntax]. Moskva: Jazyki slavjanskoj kul'tury [in Russian].
- Plotnikova, A.M.** *Russkie glagoly s vkljuchennoj aktantnoj ramkoj: leksiko-semanticheskoe prostranstvo i denotativnoe prostranstvo* [Russian verbs with included actant frame: lexical and semantic space and denotative space]. Retrieved from <http://www.dslib.net/russkij-jazyk/russkie-glagoly-s-vkljuchennoj-aktantnoj-ramkoj-leksiko-semanticheskoe-i.html> [in Russian].
- Saj, S.S.** *Markirovanie aktantov dvuhmestnyh predikatov: predvaritel'nye itogi tipologicheskogo issledovanija* [Marking of the actants of two-placed predicates: preliminary conclusions of typological research]. Retrieved from <https://iling.spb.ru/books/predicates/conclusion.pdf> [in Russian].
- Serdobol'skaja, N.V., Motlohov, A.V.** *Semantika konstrukcij s sentencional'nymi aktantami v adygejskom jazyke* [Semantics of constructions with sentencional actants in the English language]. Retrieved from https://iling-ran.ru/serdobolskaya/Serdobolskaja_Motlohov_Adyghe_Cmpl.pdf. [in Russian].
- Smirnova, E.A.** (2013). *Funkcionirovanie glagolov s inkorporirovannymi aktantami (na materiale anglijskogo jazyka)* [Functioning of the verbs with incorporated actants (basing on the materials of the English language)] (Extended abstract of Candidate's thesis). (Extended abstract of Candidate's thesis). Perm [in Russian].
- DWDS – Digitales Wörterbuch der Deutschen Sprache [Digital Dictionary of the German Language]. Retrieved from <https://www.dwds.de/> [in German].
- DUDEN – Die deutsche Rechtschreibung [German spelling]. Retrieved from <https://www.duden.de/> [in German].
- BNC – The British National Corpus. Retrieved from <https://www.english-corpora.org/bnc/> [in English].